

Milada Písková

Časopis Květen a slovenská literatura

Souznění a disonance české a slovenské literatury, nazývané česko-slovenskou vzájemností, mají své staleté tradice. Díky příbuznosti a blízkosti jazykových prostředků, díky vazbám osobním a rodovým se obě národní kultury ovlivňovaly a ovlivňují ze všech slovanských kultur nejvíce. V historii obou národů se již několikrát projevíly snahy o společný postup, o jednotné cílení kultury a literatury, stejně jako snahy odstředivé.

V období po roce 1948, kdy byly vytvořeny státní kulturní instituce jako centrum a záruka umělecké tvorby, se mohlo zdát, že budou naplněny představy preferující sjednocení tvůrčích sil, že budou vytvořeny ideální podmínky pro rozvoj obou národních literatur. Čas prokázal, že to byly zásahy násilné a neživotné, poplatné politickému vývoji, že vedly spíše k deformaci umělecké tvorby než k podpoře jejího přirozeného rozvoje. Na Slovensku poválečná kulturní rekonstrukce nepostupovala takovým tempem, jak se očekávalo: „Niektorí sa síce pokúšajú byť so všetkým spokojní, ba chcú presvedčiť aj druhých, že sa nemáme za čo hanbiť, že naša knižná produkcia je obstojná, no iní sa dívajú na veci menej štátotvorne a martinsky, s menším nadšením a optimizmom. A hľadajú sa príčiny neutešeného stavu, ktorý sa im nevidí súkromným stavom ich mysle; nachádzajú ich zvyčajne v subjektívnych okolnostiach, v ľuďoch, v tom napríklad, že mnohí majstri kultury musia robiť politikov, takže ich styk s vlastnou oblasťou ich doterajšej aktivity je čisto náhodný, obmedzujúci sa na podnety. Jedinou politikou bývala u nás vždy kultúrna práca, dozaista nebolo správne dať sa so svojimi predstavami o slobode a usporiadaní ľudského života zatlačiť k písaciemu stolíku; dnes sme svedkami druhej krajnosti, že sa všetko spolitizúva, a to do tej miery, že sa za najlepšiu kultúru, alebo aspoň za jej náhradu, začína pokladať politika.“¹ Tak hodnotil situaci ve slovenské kultuře a literatuře přední slovenský literární kritik a historik Alexander Matuška.

Přirozený vývoj slovenské literatury směřoval k pluralitě. Působilo zde několik programových proudů: nadrealisté, katolická moderna, lyrismus, naturismus, realizmus, stoupenci socialistické orientace. Politická moc ale usilovala o ovládnutí kultury a literatury, chtěla z ní vytvořit ideologický nástroj podřízený svým mocenským zájmům. Nejsilnější témata poválečného období - válka, zobrazení člověka poznamenaného válkou, oslava Slovenského národního povstání, změna politického režimu - dávala prostor pro zpolitizování literatury, zvláště když byl z oficiálních pozic prosazován jednostranný pohled na tyto události. Základním kritériem umělecké tvorby se stalo zkoumání, zda člověk sympatizuje s programem komunistů, nebo ne, a nakolik podřizuje svůj život ideji socialismu. Literatura byla

1) A. Matuška: Prekážky na ceste, Dielo II. Bratislava 1990, str.18n.

zcela podřízována politice, jedinou uznávanou tvůrčí metodou se stal socialistický realismus.

Takové rezolutní zásahy do vývoje literatury přiměly některé autory k emigraci, jiní se odmlčeli, někteří se přizpůsobili nové situaci. Do další skupiny patřili spisovatelé, kteří byli již před válkou stoupenci myšlenek socialismu a dále ti, kteří se k nim přidali v době protifašistického odboje.

Uvolnění z válečného napětí a útrap, nekritické holdování osvoboditelům, radost nad zdánlivými budovatelskými úspěchy brzy překryla mračna informací o skutečném stavu věcí. V polovině padesátých let se ve slovenské literatuře začala projevovat nespokojenost s násilně vytvořeným jednotným modelem, kterou provázela kritická slova a pojmy: schematicismus, tezovitost, neživotnost atp. Až do II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů roku 1956 se ale na stránkách literárních a kulturních časopisů diskutovalo, jak umělecky vylepšit metodu socialistického realismu, v podobném duchu se nesly i sjezdové referáty.

Falešnost takového pojetí literární tvorby se stávala neudržitelnou a nepřijatelnou zejména pro mladé autory, nezatřesené minulostí, nezbavené elánu a víry v uskutečnění svých uměleckých představ.

V roce 1955 začal Svaz čs. spisovatelů v Praze vydávat měsíčník pro literaturu a umění Květen, časopis, který chtěl věnovat pozornost tvorbě začínajících a mladých talentů.² Neměl být jen záležitostí českých literátů, naopak ve svém programu zdůrazňoval, že hodlá být širokým obrazem tvorby a kulturního usilování, a to jak českého, tak i slovenského. Šéfredaktorem časopisu Květen v letech 1955-1957 byl Bohuslav Březovský, spisovatel střední generace, představitel autorů psychologické prózy a knih pro mládež. Mezi dalšími redaktory najdeme Jiřího Šotolu, Karla Ptáčníka a Antonína Řeřábka. Slovenští spisovatelé ale v redakční radě zastoupeni nebyli. Redakce opakovaně apelovala na mladé slovenské autory, aby se stali jeho přispěvateli, aby považovali Květen i za svůj časopis: „Redakce má dobrou vůli otiskovat co nejvíce slovenské prózy, poezie, přinášet referáty o slovenských knihách i zprávy a glosy ze slovenského kulturního života. Bohužel, dostáváme takových příspěvků velmi málo.“ Jednou z příčin tohoto stavu byla nepružná distribuce časopisu Květen na Slovensko. Podle údajů uvedených v časopise se ke slovenským čtenářům dostalo jen 200 výtisků měsíčně, celkový náklad činil 5000 výtisků.³

Prvním slovenským přispěvatelem časopisu Květen se stal Ján Turan (nar. 1932). Ve slovenské literatuře debutoval básnickou sbírkou Jar (1954), inspirovanou poválečnou skutečností a osobními pocity smutku i naděje, které vyvěraly mj. z autorova zdravotního stavu. Ján Turan pracoval v té době na sekretariátě Svazu slovenských spisovatelů v Bratislavě. Jeho vztah k české literatuře se projevoval také tím, že překládal do slovenštiny poezii českých básníků. V časopisu Květen otiskl dvě básně: Smutné dievča, obraz plný nostalgie končící vírou v naplnění lidského života. Druhá báseň, nazvaná Namiesto modlitby, je věnovaná památce autorova přítele Luda Zajace. Většina mladých slovenských autorů publikovala v Květnu intimní poezii, často inspirovanou lidovou tvorbou. Do této oblasti patřily např. verše Ľuby Kvietkové, Jozefa Pavloviče a Benjamina Tináka. L. Kvietková se zapojila také do diskuse o pravdivosti literární tvorby, podněcené článkem Otakara Brůny O pravdě a lži.⁴ Autorka vyjádřila mj. i svůj postoj ke kritériím tzv. socialistického realismu: „...ide však o to, že odhalovat životní pravdu, to neznamená opisovat iba skutočné faktá, ale odhalit ľudské myšlienky, city, vlastnosti, problémy - i keď za pomoci vymysleného deja

2) Květen 1, 1955/56, č. 1, 2. str. obálky.

3) Tamtéž, č. 6.

4) O. Brůna: O pravdě a lži, Květen 1, 1955/56, str. 246.

(pravdaže, takého, který je pravděpodobný právě na základě těchto skutečně jestvujících citov, vlastností, problémov)... Pokiaľ problém nie je vlastnou vecou autora, ním prežitou, nevýjde z toho nič."⁵ Do zmíněné diskuse poslali příspěvky i slovenští čtenáři, aby zároveň podpořili potřebu takového časopisu i pro slovenskou kulturní veřejnost.

Jozef Pavlovič (nar. 1934) zaslal do časopisu Květen báseň intimního ladění - Jesenný večer. V té době byl ještě studentem Vysoké školy pedagogické v Bratislavě. Jeho básnické počátky jsou spjaty spíše s tvorbou pro děti, debutoval až roku 1957 sbírkou tradiční lyrické poezie *Pri potoku, pri vode*. Jako spisovatel byl později úspěšnější v oblasti prózy.

Drobnější příspěvky zaslali do Května dále dva autoři z východoslovenského regionu - Juraj Pado a Mikuláš Kasarda. Juraj Pado (nar. 1922), básník a prozaik, mnohostranný autor, působil jako redaktor Čs. rozhlasu v Košicích. Verše začal psát již v třicátých letech, první básnická sbírka (*Dych tejto zeme*) mu vyšla roku 1952. Propagoval na Slovensku českou literaturu formou rozhlasových pásem, např. o Fr. Hrubínovi, J. Horovi, překládal díla českých spisovatelů (I. Olbracht ad.). Také Mikuláš Kasarda (nar. 1925) měl vřelý vztah k české kultuře, netajil se obdivem k české přírodě, byl ctitelem Jana Nerudy. Nerudovské motivy najdeme také v básni otištěné v časopisu Květen, nazvané *Na Malostranskom námestí*.

Dalším ze začínajících autorů, který se snažil uplatnit jako přispěvatel nového českého literárního časopisu, byl Lubomír Feldek (nar. 1936). Nejednalo se o původní básnickou či prozaickou tvorbu, ale o překlad Schillerovy básně *Poutník*. Feldek v té době studoval na vysoké škole v Bratislavě, zmíněný překlad je pravděpodobně jedním z prvních jeho příspěvků v celostátním časopise. Ze všech slovenských autorů, kteří spolupracovali s časopisem Květen, se ale právě tomuto autorovi stala poezie všedního dne nejsilnější inspirací.

Společensky angažovanou poezii otiskovali v časopise Květen především dva autoři: Milan Ferko (nar. 1929) a Ivan Mojík (nar. 1928). Oba byli v té době již známými a zkušenými autory, profesionálně se zabývali literaturou a publicistikou, měli několik vydaných knih (M. Ferko např. debut *Zvázacka česká*, I. Mojík *Pieseň o Mirkovi Nešporovi*). Ferko otiskoval v Květnu verše i prozaické příspěvky, jeho poezie obsahovala protiválečné motivy, reakce na aktuální události ve světě. Ivan Mojík uveřejnil v časopise Květen nejvíce příspěvků ze všech slovenských spisovatelů, zejména v prvním ročníku. Programu mladé tvorby se nejvíce blížila jeho báseň *Veci*. Později ale autory poezie všedního dne ostře kritizoval, a to hned v jednom z prvních čísel slovenského časopisu *Mladá tvorba*, na jehož založení se spolu s M. Ferkem podílel. Základem koncepce tohoto časopisu, tribuny mladých autorů na Slovensku, měl být obraz palčivých společenských otázek současnosti, zájem o literaturu, kulturu a společenský život se zvláštním zřetelem na potřeby mladé generace.

Vznik *Mladé tvorby* se odrazil bezprostředně i v časopise Květen, v komentářích a zprávách o nových literárních časopisech. Redakce informovala čtenáře o tomto počínu slovenských spisovatelů, přitom předem odmítala potřebu jakéhokoliv kritického postoje, naopak konstatovala, že nový slovenský časopis je pestřejší a rozmanitější a že přináší daleko více informací o české kultuře než časopis Květen o slovenské. Nastínila potřebu větší vyhraněnosti a zaujímání stanovisek k otázkám současného literárního vývoje.⁶ Těsnější spolupráce obou časopisů se projevila až v předposledním ročníku časopisu Květen. Ve 12. čísle ročníku 1958 je podstatná část věnována slovenské kultuře, a to ve spolupráci s redakcí *Mladé tvorby*, aby byly podpořeny kontakty mezi slovenskou a českou literární generací. Obsaho-

5) Ľ. Kvietková: Čo je pravda a čo je lož, Květen 1, 1955/56, str. 247.

6) Květen 2, 1956/57, str. 184.

valo jak původní slovenskou poezii, tak i prózu, teoretické stati, recenze slovenských knih, informace o výtvarném umění, reprodukce výtvarných děl. „Vztahy mezi slovenskou a českou literaturou nejsou doposud takové, jaké by měly a mohly být. Často víme více o tom, co se píše a děje ve Varšavě či v Moskvě, nežli o tom, co se děje - ať dobrého či špatného - v Bratislavě. Vina je i na literárních časopisech, Květen nevyjímaje. Přitom málo platná by byla pouhá prohlášení a usnesení - těch už bylo koneckonců až dost, je třeba především docela obyčejné konkrétní práce ediční, publikační, redakční: líp informovat, víc tisknout, pravidelněji recenzovat. A pak může dojít třeba i k polemikám. K tomu chce dát skromný počinek i toto číslo Května, věnované větším dílem mladé slovenské literatuře a kultuře...“⁷

Zmíněné číslo je uvedeno redakčním prohlášením, po kterém následuje úryvek z novely Rudolfa Jašíka *Mrtvé oči*. Mladá slovenská poezie je zastoupena básněmi Jána Ondruše, Mikuláše Kasardy, Andreje Chudoby, Tomáše Janovice, Rudolfa Skukálka a Ivana Mojíka. Ivan Klíma otiskl v tomto čísle prózu inspirovanou zážitky ve východoslovenském Trebišově - *Agitace*. K tomuto pokusu o upevnění spolupráce českých a slovenských spisovatelů přispěl také jeden z nejvýznamnějších slovenských spisovatelů - Vladimír Mináč svými poznámkami o současné české próze, reprezentované K. Ptáčníkem, J. Otčenáškem, A. Lustigem a J. Škvoreckým, aby v závěru konstatoval, že ve srovnání s těmito autory je slovenská próza jako vždy v učňovských létech.⁸ Redaktor Slovenských pohľadů Jozef Bžoch obdobně glosoval mladou českou poezii. Slovenské prozaické a básnické tvorbě se věnoval ve stati *Poznámky k několika slovenským knihám* Josef Vohryzek, který za nejsilnější román soudobých slovenských autorů označil Jašíkovo *Námestie sv. Alžbety*. V diskusní tribuně se zamýšlel Ivan Mojík nad nevelkým zájmem čtenářů o současnou slovenskou poezii. Jeho kořeny viděl v tom, že se poezie málo vyjadřuje k problémům, které čtenáře zajímají (např. k socializaci vesnice). Neodpustil si přitom vyslat osten na adresu básníků Května: „Více je zajímavější gesta slečen, sedávajících v kavárnách...“⁹ Pro tvorbu Ivana Mojíka byla, zvláště v prvním období jeho uměleckého vývoje, příznačná polemičnost, a to jak v poezii, tak i v teoretických statích. V roce 1958 vydal básnickou sbírku *Dnešný vzduch*, ve které polemizoval se starší i současnou slovenskou poezií, kritizoval básnickou tvorbu M. Rúfusa, soustavně vystupoval proti koncepci časopisu *Květen*. Koncem padesátých let se jako básník na deset let odmlčel, aby se pak střetl s mladou kritickou generací. V letech 1959-61 pracoval jako redaktor časopisu *Mladá tvorba*.

Recenzenti knih slovenských autorů na stránkách časopisu *Květen* byli mnozí čeští literáti, např. O. J. Sekora, J. Mourková, Z. K. Slabý, A. Jelínek, I. Klíma, Zdeněk Eis, ad.

Zdeněk Eis věnoval jednu ze svých prvních statí Alexandru Matuškoví, kterého uvedl jako žáka F. X. Šaldy, J. Vlčka a O. Fischera, zdůraznil jeho význam a místo v česko-slovenském literárním kontextu, ocenil originalitu a specifičnost jeho kritických statí v knize *Pre a proti* i v dalších pracích. Matuškovy požadavky na literární tvorbu a kritiku, jeho přesvědčení, že literatura je součástí širokého kulturního kontextu a představuje soubor ideových, estetických a dalších společensky důležitých hodnot, požadavek úzké návaznosti literatury a každodenního života, přitahovaly zájem o jeho tvorbu mezi mladou autorskou generací. V jednom z rozhovorů s A. Matuškou v časopisu *Květen* se tento kritik vyslovil mj. i ke koncepci *Května* a *Mladé tvorby*: „Volačo sa deje s mladými a u mladých, tu slabšie, tu výraznejšie. V poézii zintimnenie a hlbší ponor proti predošlej gigantománii a plytčinám

7) *Květen* 3, 1957/58, str. 650.

8) *Tamtéž*, str. 666n.

9) *Tamtéž*, str. 696.

vidu, úsilie o prebásnenie, nie o pretlačok životného originálu, nebezpečenstvo: zdrobňovanie, žánrovosť skoro coppéovská. V kritike: odboj proti formulám, útočnosť, nový dôraz na subjekt slovesného umelca, mladí tu majú čo robiť: kdeže bolo toľko kritikov a kritických duchov ako v Čechách?“¹⁰

Většina uveřejněných recenzí v časopise Květen není jen informací či kritickým pohledem na tvorbu slovenských autorů, ale soustavným uvědomováním si nedostatku zájmu české veřejnosti o slovenskou kulturu, poznáním nedostatečné vzájemné spolupráce. Tyto skutečnosti konstatuje např. Antonín Jelínek v posudku knihy Milana Rúfuse *Až dozrieme*¹¹, nebo Ivan Klíma: „Vracíte-li se ze Slovenska a začnete přemýšlet o těchhle už tolikrát a zdánlivě docela zbytečně omílaných československých kulturních stycích, dojdete k překvapujícímu a smutnému závěru: že jde totiž o výhradně a zcela jednostrannou ostudu českou.“¹²

Z drobnějších příspěvků slovenských autorů je třeba se zmínit dále o básni Milana Lajčiaka *Spáči na džakartskej ulici*, inspirované autorovým pobytem v Indonésii, která předznamenává zlom v tvorbě tohoto do té doby vysoce angažovaného básníka.

Jednou z mála teoretických statí o soudobé slovenské literatuře je příspěvek Bely Dunajské¹³, ve kterém informuje o tvorbě slovenských básníků Jána Kostry, Pavla Horova, Štefana Žáryho, Milana Lajčiaka, Ctibora Štítnického, Andreja Plávky, Pavla Bunčáka, Rudolfa Fábryho ad.

Časopis Květen se nestal tribunou mladých slovenských autorů, ale byl jedním z podnětů, který vedl k aktivitě mladé kultury na Slovensku v druhé polovině padesátých let. Poezie všedního dne našla své poslání na Slovensku především u autorů tzv. trnavské skupiny, jmenovitě v tvorbě Ľubomíra Feldeka.

10) Ptáme se Alexandra Matušky, Květen 2, 1956/57, str.325.

11) Květen 2, 1956/57, str.338.

12) Květen 3, 1957/58, str.53.

13) Květen 1, 1955/56, str.211n.